

Афористичність поетичної мови Дмитра Павличка

У цілісних і неподільних поетичних творах часто можна помітити словесні формули, здатні до мовно-естетичного функціонування також і поза текстами цих віршів. Маємо на увазі авторські узагальнення — оті індивідуальні фрази чи надфразні єдності, про які Д. Павличко образно висловився рядками В. Брюсова: «...невловимі образи фантазій, Мінливі, наче в синяві хмарки, Знадливо світять і живуть віки, Закам'янівши в досконалії фразі». Виражаючи важливий поетичний зміст, такі фрази, з одного боку, є своєрідними сигналами естетичної інформації про весь твір і його автора, з другого, тяжіють до художніх канонів певної епохи. Вони нерідко стають крилатими висловами й справді можуть пережити свого творця і свій час.

Поет самобутнього творчого дару, митець широких інтересів, Дмитро Павличко належить до тих майстрів українського художнього слова, творчість яких особливо багата на афористичні вислови. А. Малишко помітив у Павличковому стилі поєднання барв «українського поля, людської душі і філософського роздуму», що втілюється в «добре литво шукань і тверджень»¹. Прагнення до афористичності вираження художнього змісту приводить до оволодіння такою тайною словесного мистецтва, як складна метафоричність і філософська алегорія.

Павличкова афористика — то цілий світ людської пристрасі, щирих земних уболівань і високих злетів духу, дорогоцінний скарб художнього світосприйняття, в якому «*дух життя справляє торжество*», а «*мислі верховіть*» виростає з животворного «*коріння слова*». Серед кількох тематичних груп афоризмів провідною, безумовно, є тема поезії як служіння Істині, Добру й Красі (знаменита тріада Аристотеля). Від актуалізованих тверджень на зразок «*Я слів коваль*» чи «*Поезія — це мова молодих*», де образи надто прозорі, поет іде до усвідомлення і більш ускладненого образно-символічного відтворення суті й призначення художнього слова: «*У слово справжнє треба влити крові... Сонет у гromі серця возвести*»; «*Відлита в слові кров моя дзвінка*»; «*Я — вічного вогню надійний схов*» та ін. З істинною поезією Д. Павличко пов'язує все найкраще і найсвітліше («*Слово моє добровісне*»; «*У саяві слова*»), відмовляючи ворожому йому світові у причетності до священної поетичної краси («*В катів нема поезій, ні мелодій*»). Розлогим, але ніби на одному подиху створеним образом підкреслюється невмирущість правдивого поетичного слова: «*Те слово чути крізь віки і гори — Що десь на дні облудної покори Кипить, як правди вічне джерело*».

¹ Малишко А. Грані таланту // Павличко Д. Хліб і стяг. — К., 1968. — С. 3–7.

Афористично виражає поет свою віру в життєдайні сили поезії: *«Коли мені не допоможуть вірші, То вже не допоможуть лікарі»*. Ось як він висловлює думку про зв'язок творчого натхнення з працею: *«Це дуже тяжко — написати пісню, Що, мов колиска, йде із роду в рід, Від маминих очей до зір гойдає»*. І традиційними образами, і складними метафорами з густою символічною наповненістю Д. Павличко стверджує ідею всесилля краси і вічності справжнього поетичного мистецтва.

Лірика Дмитра Павличка міцно спирається на соціальний ґрунт. У центрі поезії завжди залишається людина з її високим призначенням, присутня і безпосередньо в «я» ліричного героя (*«Я син землі, що родить хліб і мрію, Я хочу жити раз, але в огні»*; *«Я люблю височину»* і т. ін.), і опосередковано в образах відповідних афоризмів: *«Крилата мисль і мозолі пекучі — Оце володарі в новій добі»*; *«Біда навчить, кому подати руку, Від кого в дар прийняти чесний хліб»* і под. Для поета особливо важливим є підкреслення людського в людині, відшук начал людяності, духовності: *«... з полум'я сльози, що не згоря, Поволі починається людина»*; *«Від серця путь завжди лежить до серця»*; *«Чуття будущини живе в мені»* та ін. Значна частина афористичних висловів Д. Павличка образно актуалізує такі поняття, як правда, воля, патріотизм, напр.: *«Правда між людьми стоїть»*; *«Де воля родиться, там загиба зневіра»*; *«Тому не страшно вмерти, В кого вітчизна єсть»*. Постійно орієнтуючись на високість, поет не обминає життєвих суперечностей, оскільки свідомий того, що *«Висока гідність і низька покора В одній душі, в однім листку живуть»*. Різкий, викривальний зміст утілений в афористичних рядках: *«Пігмей бажа високим бути на зріст, Порядним хоче виглядати злодій...»* Авторська позиція здатна охопити навколишній світ з усіма його болями, радощами і тривогами: *«Приліпилась до серця земля, І думки колосками прибиті; Приліпилась до серця блакить, І проколоті зорями крила»* — у цій афористичній паралелі весь Павличко, справді земний і духовно високий.

Ніби всі найкращі слова вже були сказані про кохання, однак поет знаходить і у відомому нові барви й тони: *«Кохання виліковують коханням!»*; *«У багатті другого кохання Першого завжди іскринка тліє»*. А потім з'являється щасливий образ — *Тасмунця твого обличчя*, з яким перегукуються інші образи: *«Я пісню з тобою високо нестиму...»*; *«Я житиму доти, Допоки горіти буде Долоні твоєї дотик»*.

Саме життєве горіння *«жити раз, але в огні, згоріти... у полум'ї мети»* поет найтісніше пов'язує з безсмертям, вічністю людини: *«Безсмертя виростає не з могили, Воно встає з коліски до вікна — В житті його велика таїна»*.

Афоризмами пересипана мова всіх жанрів, до яких звертається поет, але чи не найбільше їх містять сонети та рубаї. Велику кількість наведе-

них вище афористичних висловів узято із сонетів, де вимоги до відточеності фрази максимальні. Лаконічну й довершену мовну форму здебільшого мають і рубаї: *«Життя — це шлях, що переходить в шлях, — Кінця не має ні одна дорога»*; *«Надмірне світло людям очі сліпить»*; *«Крізь вікна книг свободи світло летіє, Майбутнього видніє далина»*; *«Година є, але немає днів — Їх відняли годинники в людини»*; *«... життя росте лишень з любові, Лишень краса людей навчасежить!»*.

У творах, призначених для дітей, звучать повчальні узагальнення: *«Хто за золотом біжить, Той загубить совість!»*; *«Кожен платить у житті За свою скупоту»*; *«Біля друга і в біді серце відпочине»* тощо.

Афористичність індивідуального стилю Д. Павличка властива і його численним перекладам. Завдяки талантові перекладача українська поетична мова збагатилася образними формулами, за якими постають художні відкриття представників різних епох і народів. Це і віддалений від нас більш ніж чотирма століттями Жоашен дю Белле (*«Найгірший той вогонь, що спалює думки»*), і Федеріко Гарсія Лорка (*«Людино! Болю світла! Де ти є? Вертайся, ставши серцем порожнечі!»*), і Павол Орсак-Гвездослав (*«Ні, висхнути не може духу море, І в ручаях є вічна глибина!»*), і Юстінас Марцинкявічус (*«Голгофа творчості страждання величава!»*), і Янка Купала (*«Для духу вольного нема межі, ні краю»*), і Вітєзслав Незвал (*«Хто любить, тому важко помирати»*), і Валерій Брюсов (*«Душа в коханні світиться до дна...»*), і цей ряд можна продовжити.

Структура афоризмів Д. Павличка здебільшого співвідноситься з прислів'ям, але досить часто ціла строфа є образно неподільною, такою, що сприймається як афористичний вислів, хоч і не має ознак лаконізму: *«Мені нагадують людські серця Крихке й тоненьке серце олівця — Зламати легко, застругати важче, Списати неможливо до кінця»* тощо.

Як потенційно крилаті вислови, авторські афоризми стають назвами статей, присвячених поезії Д. Павличка, пор.: *«Слово моє, зроблене із толу...»* І. Денисюка, *«Жити раз, але в огні...»* Л. Таран, *«Сонет у громі серця возвести»* М. Жулинського, *«В мені землі мосі кров...»* О. Никанорової та ін. Художньо неповторні афоризми поета і є неогічним вкладом у скарбницю виразових засобів сучасної української літературної мови.